

Odkládání rodičovství a bezdětnost v české společnosti

Hana Hašková

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Demografické diskusné popoludnie

25.11.2010, Bratislava, INFOSTAT

Explanace poklesu plodnosti a růstu podílu bezdětných v české populaci

Hodnotové vlivy

- Teorie individualizace a kulturní změny
- Internalizované hodnotové změny
- Nové příležitosti
- Opožděný 2. demografický přechod
- Podobnosti demogr. trendů
- Adaptace na populační pokles
- Evidence hodnotových změn
- *Prodlužování bezdětnosti zvolené a bezdětnost jako hodnota*

Strukturální vlivy

- Teorie racionální volby nebo sociální anomie
- Vnější socioekonomické a institucionální podmínky
- Nové bariéry
- Demografický šok (krize); anomie
- Rozdíly v hodnotách demogr. ukazatelů
- Pronatalitní politika
- Evidence poklesu sociálních jistot a růstu nejistoty na trhu práce
- *Prodlužování bezdětnosti vynucené podmínkami a nedobrovolná bezdětnost*

Výzkumné otázky

- Jaké faktory přispívají k (prodlužování období) bezdětnosti?
- Jak rozumí své bezdětnosti samotní bezdětní?

Metodologické přístupy a zdroje dat

Jaké faktory přispívají k (prodlužování období) bezdětnosti?

Jak rozumí své bezdětnosti samotní bezdětní?

- **analytický přístup kvantitativní data**
- **Sčítání lidu, domů a bytů 1991 & 2001**
  - (+) generační pohled
  - (+/-) celá populace, ale pouze žen
  - (-) málo proměnných
- **Výběrová šetření**
  - ISSP 1994 & 2002; EVS 1991 & 1999*
  - Proměny 2005; Naše společnost 2004;*
  - Manželství, práce a rodina 2005;*
  - (+) ženy i muži
  - (+) více proměnných - reprodukční chování, ale i plány a preference
  - (-) početně omezené soubory

- **interpretativní sg. přístup kvalitativní data**
  - Glaser a Strauss (1967)
  - Witzel (2000)
- **68 problémově orientovaných rozhovorů s bezdětnými**
  - muži i ženami
  - bez biologického rodičovství, ale také bez praxe rodičovství (sociální definice)
  - alespoň 30 let

Faktory, které mají vliv na (prodlužování období) bezdětnosti

- **Identifikace mezigeneračně působících faktorů (data SLDB)**
výše a typ vzdělání, typ zaměstnání, velikost místa bydliště, náboženské vyznání, rodinný stav
- **Identifikace faktorů, jejichž vliv posiluje nebo oslabuje**
- **Faktory strukturální i hodnotové:**
  - socioekonomické a situační/ poziční
  - hodnotové a touhy po dítěti
- **Specifikum bezdětných třicátníků a třicátnic (30-40 let):**
  - důraz na volnočasové aktivity a pracovní situaci/ plány

Podíl bezdětných a rodičů, kteří označili vliv následujících faktorů za „velký“ (%)
Otázka: „Jak velký vliv mají (měly) následující okolnosti na Vaše rozhodování o založení rodiny?“

	Bezdětní 30-40 let	Rodiče 30-40 let
Partnerská situace	77	51
Názory partnera/partnerky	64	70
Touha po dítěti	62	81
Bytová situace	57	65
Ekonomická situace domácnosti	56	59
Situace nebo plány v zaměstnání partnera/partnerky	46	37
Zdravotní stav	44	35
Situace nebo plány v zaměstnání respondenta/respondentky	39	27
Volnočasové aktivity	39	18
Náhoda	34	33
Světónázor (nábož. vyznání, ideologie...)	18	15
Názory okolí	17	19

Zdroj: Proměny 2005. N (30-40 let) = 1935.

Jakým způsobem vstupuje práce do reprodukčních plánů bezdětných třicátníků a třicátnic?

Plánování otcovství

*Je to moje svobodomyšlnost. Zatím jsem se **neusadil** – **nemám stálé zaměstnání** (muž, SŠ, 34 let, nesezdané soužití)*

*...dítě je velký závazek. Tam potom už nějaké vymýšlení s tou prací, že tady s tím fláknu a půjdu někam **do nejistoty jinam, už by nešlo**. (muž, SŠ, 32 let, nesezdané soužití)*

*...nikdy jsme nedošli **k žádnému výsledku**. Jde o to, že **manžel má menší plat, než mám já**, takže by **teoreticky** měl jít na mateřskou on, ale zase na druhou stranu, i když nejsem zastáncem těch tradičních mužských a ženských rolí, tak si pořád myslím, že **by na té mateřské měla být ženská** ... Ale zase **vzhledem k mému povolání by ta mateřská asi byla velice krátká** ... (žena, VŠ, 35 let, vdaná)*

Jakým způsobem vstupuje práce do reprodukčních plánů bezdětných třicátníků a třicátnic?

Plánování mateřství

Etapizující

*Dosáhla jsem nějakých cílů. A to, co bude dál, to už potom následuje ta **jiná etapa** s tím rodičovstvím a to už tam zase chci dosáhnout opravdu toho nejlepšího v té výchově. (žena, SŠ, 33 let, nesezdané soužití)*

*Ta rodičovská dovolená bude jistým **předělem**, příležitostí zvážit si, co bylo a co bude dál. (žena, VŠ, 32 let, LAT)*

Kombinování zvažující

*Já to vidím kolem sebe ... člověk je ubitý, uhnáný ... horko těžko hledá čas na to, aby dělal práci dobře ... je to **neřešitelná** životní situace, tohle si nedovedu představit, že bych v ní byla ... **Tenkrát to bylo** mnohem **otevřenější** (otázka založení rodiny) ... **ted'** mně to přijde **čím dál obtížnější** (založit rodinu) ... **kdybych** měla děti jako kamarádka **ve 21 letech**, tak je to jiné. Ale to jsem děti **nechtěla**. Ted'ko už si připadám **zralá**, ale zase ted' bych musela potkat někoho, kdo řekne: Já se chci starat o děti, já budu na rodičovské. (žena, VŠ, 32, single)*

Prolínání příležitostí a bariér

Odkládání a podmiňování zahájení rodičovství I.

- Prodlužování období bezdětnosti je faktorem startujícím další prodlužování období bezdětnosti a zvažování rodičovství vzhledem k dalším okolnostem života (zahájení rodičovství stále více podmíněné dalšími okolnostmi)
- Využívání nových příležitostí legitimuje prodlužování období bezdětnosti.
- Od akceptace pozdějšího zahájení rodičovství ke zvažování bariér rodičovství.
- Rodičovství konkurující příležitosti i bariéry rodičovství jsou provázány.

Vníмали jsme tehdy ty šance, které je nutné, je potřeba využít ... Čím je člověk starší, tak to mluvím teď ze zkušenosti ... více si uvědomuje, že dítě je přece jenom i určitá zátěž. (žena, VŠ, 34 let, LAT)

...když nemáme byt, tak nemůžeme mít miminko. Aspoň to já si myslím v mém věku. Nejsem dítě. Kdyby mi bylo 18, tak bych to řešil jinak – bezhlavě. Ale teď už to je takové vypočítané. (muž, vyučený, 36 let, ženatý)

Odložil jsem osobní život s tím, že jsem se věnoval studiu, práci ... když jsem se vrátil do ČR ... moje generace lidí už je někde jinde ... už mají děti (muž, VŠ, 40 let, single)

Prolínání příležitostí a bariér

Odkládání a podmiňování zahájení rodičovství II.

- odkládání rodičovství do pozdějšího věku implikuje růst důležitosti vlivu podmínek pro kombinování rodičovství s dalšími aspekty života (práce a volnočasové aktivity)
- podmínky pro kombinování mají vliv na sílu rekuperačního efektu a míru konečné bezdětnosti
- česká společnost patří mezi země s genderově konzervativními postoji populace a vysokou mírou konfliktu mezi péčí a výdělečnou činností na úrovni postojů (data ISSP 2002) i z hlediska institucionálního nastavení (teorie genderové spravedlnosti)
- hodnota rodičovství v české společnosti neklesá (rodičovství stojí stále vysoko na žebříčku hodnot mladých lidí), ale oslabuje představa *rodičovství jako povinnosti a nutnosti* pro každého ve prospěch *rodičovství podmíněného* příznivými podmínkami a *rodičovství jako volby* srovnatelné s volbou života bez dětí (data European Value Survey 1991 a 1999; ISSP 1994 a 2002; Naše společnost 2004/4)

Jak dochází k prodlužování období bezdětnosti?

- **koncept volby?**
  - **dobro-volnost (childfree)**
    - příležitosti
    - odmítání rodičovství
  - **ne-dobro-volnost (childless)**
    - bariéry (biologické, partnerské, socioekonomické, institucionální, atd.)
    - usilování o rodičovství
    - hierarchie (cest) k rodičovství
- **ne-volba (bez)dětnosti**
  - **smiřující se bez volby (bez)dětnosti**
  - **spějící k rodičovství**
  - **nerozhodnutí o (bez)dětnosti**
  - **odkládající rodičovství**
- **odkládání rodičovství na makroúrovni sociodemografických ukazatelů a různé způsoby prodlužování období bezdětnosti na mikroúrovni jednání jednotlivců**

Smířování se s bezdětností

A vy jste chtěla mít děti nebo chcete mít děti?

No **samozřejmě**. To **každá holka** se chtěla vdát a mít děti...Já jsem to jakoby zaspala nebo já nevím, když jsem měla partnera...**Do těch třiceti**, abych řekla pravdu, jsem o těch dětech **neuvažovala**.

Nepřemýšlela jsem nad tím...**že to je brzo** a ono to strašně rychle uběhlo...**pak jsem přemýšlela jo nebo ne**. Je fakt, že si pak člověk i v **zaměstnání** vybudoval určitou pozici a začal vlastně přemýšlet, když **viděl, jak se (kolegyně) vrací do práce**, že to **není jednoduché**, tak jestli mám nebo nemám na ty děti...

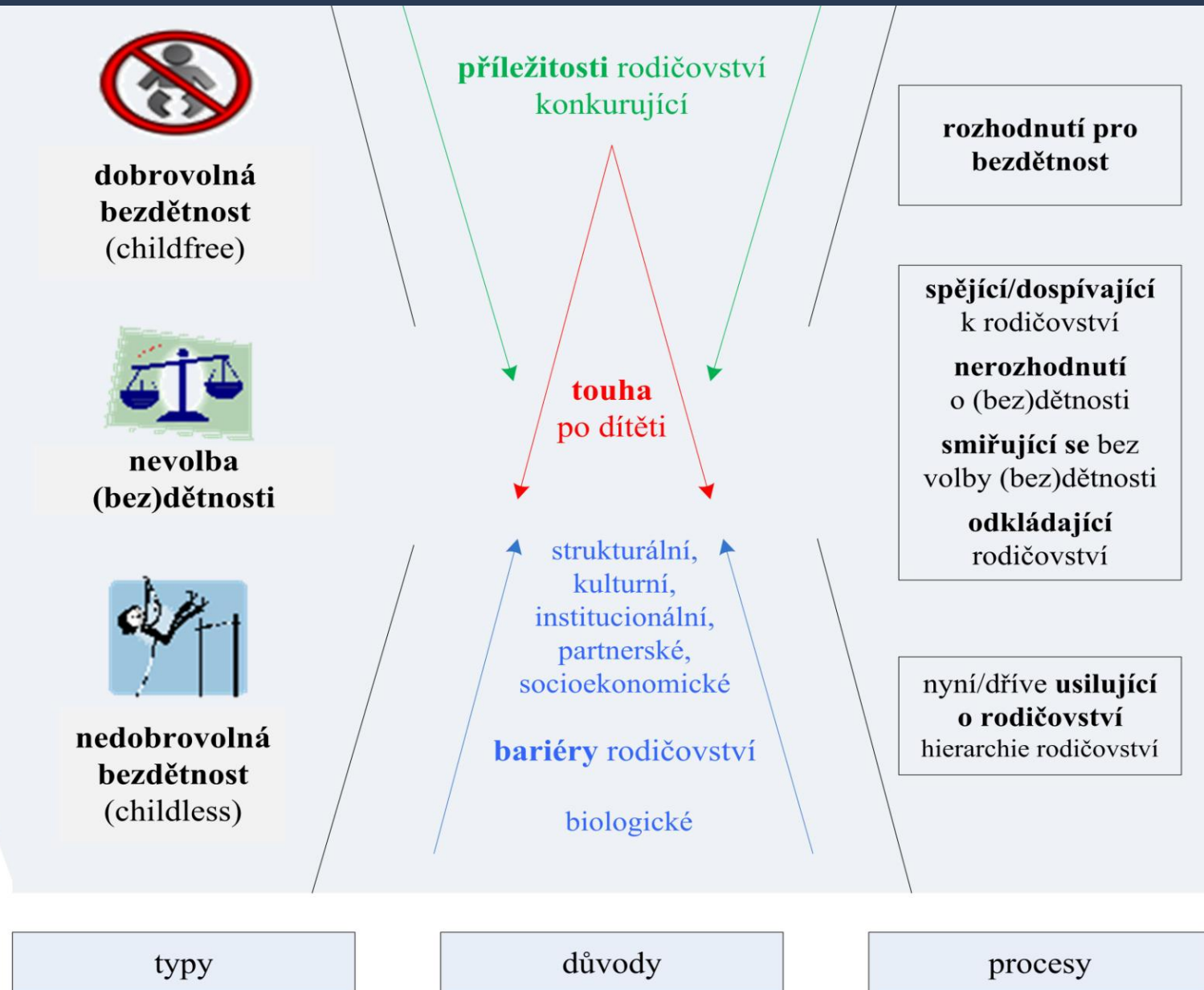
A došla jste k tomu rozhodnutí?

Asi to spíš **plynulo pořád otevřený**...

A uvažujete o tom, že byste děti měla?

Momentálně mám spíš problém, že nemám partnera. **Matka jako samoživitelka, to asi ne. Vypadá to, že už asi ne.** (žena, 38 let, SŠ, single)

Typologie bezdětných a procesů prodlužování období bezdětnosti

Spění (směřování) k rodičovství

*Ale my neodkládáme rodičovství, my k němu **spějeme**...ty hovory, který jsou o tomhle tématu...ten význam pro mne mají...je v tom, že **vím, že oba spolu chceme mít děti.** (žena, 32 let, SŠ, LAT)*

***To není nějak vědomá volba s cílem ho odložit**...Že děti jsou součást života a tak, je určitě představa, kterou mám v životě. Ale jak říkám, **necítím** nějaký extra velký **tlak** na to, aby to muselo být dneska nebo zítra...Prostě zatím to **není** tak úplně **aktuální** věc. Je to spíš **výchledově, dva tři roky do budoucna.** (muž, 40 let, VŠ, kohabitace)*

*Já to moc **neplánuju**...Ten horizont dvou let určitě. Když bych to měla říct. Ale **nevím, jestli bych ten horizont dvou let neřekla i před dvěma lety**...Já bych řekla, ještě ne, **ještě mám čas**, ale třeba ho nemám...asi si myslím, že na to **nejsem třeba tak zralá.** (žena, 31 let, VŠ, kohabitující)*

Odkládající rodičovství

*Já jsem naprosto připravená s tím mužem žít a mít s ním dítě. On není připravený na to se mnou žít...O tom přemýšlím už pořád...Mezi tím mužem a tím plánem...mít dítě je to **v kontrastu**. (žena, 35 let, VŠ, nestabilní partnerství, žije sama)*

*Děti samozřejmě **plánuju**, v **nejbližší době**, ale...to není jednoduchý mít děti v dnešní době.*

Co tomu brání?

*Finanční situace. Protože je **velký problém s bydlením**...Mladý lidi nemají kde bydlet, včetně mě, jsou nucený si brát obrovský úvěry...Pořídit si vlastní bydlení **vůbec není jednoduchý**, a to bych řekl, že je jeden z hlavních důvodů. (muž, 30 let, VŠ, ženatý)*

Nerozhodnutí

Uvažovali jste o tom, jestli budete mít děti?

*Jo, pořád. Pořád, Neustále. Akorát **si nejsme jistí...jestli je mít nebo ne**. Protože na to nenacházíme odpověď. Na to proč. **Proč je mít?...Ne, že bychom je nechtěli**. (žena, 39 let, VŠ, LAT)*

*...se zase nese s tím ta **povinnost...moc starostí**, moc velká **zodpovědnost...mě to nějak nepřitahuje**, abych jako byl schopný tomu obětovat to. Ale zase **nechci říct** dopředu, že je nikdy mít nebudu a **že je mít nechci...mě to třeba popadne a budu je chtít mít...** (muž, 35 let, VŠ, single)*

Závěr

příspěvek k porozumění tomu, z jakých důvodů a jakými způsoby dochází k prodlužování období bezdětnosti

- identifikace faktorů, které mají vliv na (prodlužování období) bezdětnosti mezigeneračně, a identifikace faktorů, jejichž vliv na (prodlužování období) bezdětnosti v ČR posiluje/oslabuje
- aplikace jediného explanačního přístupu k vysvětlení prodlužování období bezdětnosti, akcentujícího buď změny hodnotových orientací nebo strukturální podmínky pro zahájení rodičovství, se ukázala být limitující – strukturální podmínky i hodnotové změny na reprodukční chování působí ve vzájemné interakci
- prodlužování období bezdětnosti implikuje zvažování zahájení rodičovství vzhledem k dalším aspektům života – zahájení rodičovství se stává podmíněným okolnostmi
- důležitost podmínek pro kombinování rodičovství s výdělečnou činností a volnočasovými aktivitami pro zahájení rodičovství roste
- vytvoření typologie bezdětných, která respektuje definice situace bezdětných a propojuje na straně jedné mikroúroveň jednání a definic situace jednotlivců a na straně druhé makroúroveň sociodemografických ukazatelů

Děkuji za pozornost!